

szerint számos más körülmány mellett belsőleg elsődlegesen a merev magyar közjogi álláspont, külpolitikai tekintetben pedig a nem csillapítható olasz imperializmus tette lehetetlenné. A végső lökést „az Alpok–Duna–Kárpátok térségében” bekövetkezett változtatások irányában az a félreértés adta, hogy a Német Birodalomnak az Osztrák–Magyar Monarchiával kapcsolatos hegemoniaigényét tényként kezelve, „biztosabb megoldásnak tünt” a tárgyalások folytatása helyett „Ausztia-Magyarország szétverése”. A felvillantott tartalmi részletekkel, értékelő gondolatokkal bizonyára sikerült a magyar olvasók érdeklődését is felkelteni e kimagasló

jelentőségű történelmi életrajz iránt, amely azonban ennél sokkal több, megeleveníti a közép-európai ország- és népközösség négyszáz éves múltjának minden alapkérdését is, mindezenközben pedig a legszélesebb összefüggésekben és a legújabb forrásfeltárásokat is bevonva tárgyalja e térség utolsó uralkodójának korszakára vonatkozóan a sorsfordító eseményeket. A kötetet forrásjegyzék és tematikus, válogatott bibliográfia, valamint személynévmutató, illetve 36 szövegekőzi fekete-fehér és 4 színes táblakép gazdagítja.

Zachar József

STEPHEN G. FRITZ

FRONTSOLDATEN

The German Soldier in World War II

(The University Press of Kentucky, Lexington, Kentucky, 1995. 299 o.)

A XX. század két világméretű háborúja iránt a résztvevők és az újabb generációk részéről egyformán nagy az érdeklődés. A második világháború – miután időben közelebb áll korunkhoz, s mivel még számos túlélője köztünk él, úgy tűnik, több érdeklődőt vonz, érdeklí az olvasókat és a téma avatott szakértőit egyaránt, ami nem is csoda, hiszen történetében még számos fehér folt vár feltárára.

Az elmúlt ötven év alatt több könyvtárra való publikáció jelent meg Németország és a Wehrmacht háborús szerepléséről. Az utóbbi években egymás után jelentek meg magyarul is a náci párt funkcionáriusainak, a Harmadik Birodalom egykori tábormozáinak visszaemlékezései, naplói, amelyekben többé-kevésbé tárgyilagosan, vagy éppen igen elfogultan mutatták be saját szerepüket és a Reich 1933–1945 közötti történetét.

Most egy angol nyelvű kötetel bővült a

háborúról szóló könyvek sora. Stephen G. Fritz, úgy vélem, eddig még kevésbé feldolgozott témát választott könyve megírásakor. Eddig kevesen vállalkoztak rá, hogy a kismozók, az egyszerű frontkatonák, a besorozottak szemszögéből vizsgálják meg a történéseket. Nála az események leírása csak a keretet adja a mondanivalóhoz, a mögöttes tartalom sokkal inkább fontos. A mű nem a második világháború történéseiről szól: középpontjában az ember áll, a maga érzelmeivel, érzéseivel, gyarlóságaival és minden egyéb emberi tulajdonságával a háború rideg valóságában. Nem a német filmhíradókból jól ismert legyőzhetetlen germán hős áll a reflektorfényben, noha nem tagadja le a német bakák által tanúsított hősiességet. Emberközébe hozza azt a mérhetetlen szenvedést, amit a hadviselő felek katonái – bármely oldalon álltak is – mindannyian átéltek a háború éveit alatt.

A recenzens nyugodt szívvel ajánlhatja a könyvet mindazok figyelmébe, akik kissé másként akarják látni századunk történéseit, hiszen elolvasása után a második világháborúról korábban kialakult képük biztosan meg fog változni. A *Frontsoldaten* minden bizonnyal egyaránt kedvező fogadtatásra talál majd külföldön és hazánkban is.

A könyv német származású írója alaposan ismeri a német történelmet, hiszen a Kelet-Tennessee Állami Egyetem professzora és a modern német történelem tudora, számos ilyen témájú írásmű szerzője. Jelen munkájára is rányomja bélyegét az alaposág, a következetesség. Nagy körültekintéssel járt el, így jól tagolt, áttekinthető, tárgyilagos, minden túlzástól mentes, elfogulatlan művet alkotott, amely valószínűleg több kiadást is meg fog érni. Fritz kizárólag csak német és angol nyelven kiadott forrásokat használt.

Az előszó után a kötet tíz nagyobb fejezetre tagolódik. Az első arra hívja fel figyelmünket, hogy a „történelem alulnézetből” megközelítési mód éppen olyan fontos, mint a nagypolitika nyomon követése: ezúttal a 20 millió behívott német katona szenvedésén keresztül látjuk a történéseket. A könyv tulajdonképpen nem más, mint a német frontkatona visszaemlékezésekből, napló- és levélrészletekből összefűzött története.

A második fejezet a kaszárnyaéletet elemzi az újoncok hadseregbe kerülésétől a kiképzésen át a frontra kerülésükig. A felhasznált leveleket egy-egy téma köré csoportosítja, és 1939–1945 között mindenféle levélből idéz, aminek mondanivalója a témához illik. Természetesen a legtöbb levél a Szovjetunió területéről származik, az ottani állapotokról, a hadműveletekről, megtorlásokról stb. szól.

A harmadik nagy témagység a harci nehézségekkel, a személyes fájdalommal foglalkozik. Megtudjuk, hogyan szembesültek a katonák a fronton a halállal, hogy élték át életük első ütközetét. Érzékletes leírásokat kapunk a véres csatákról, a bajtársiasságról, a túlélőben lévő és jobban felszerelt ellenséggel szembeni helytállásukról.

A negyedik fejezet a fronton töltött ünnepekről szól, például a karácsonyokról,

továbbá a katonahumorról, az adomákról, a nőikkel szemben tanúsított viselkedésről, az otthonról kapott hírek hatásáról, valamint arról, hogyan szembesültek a gyilkolással, a gyilkossá válással; végezetül pedig a fegyelem fenntartásáról és a dezertálásokról.

Az ötödik rész a körülményekről, az időjárás viszontagságainak kitett katonáról emlékezik meg, részletesen ecseteli a természettel folytatott küzdelmet, a sár, az eső, a fagy, a nyári forróság, a köd, a füst, ellen való védekezést, valamint az orosz tél rémségeit. Mindezekhez sokszor az éhség is járult.

A hatodik fejezet a személyes háborús élményekkel, a lelki konfliktusokkal, a sebesüléstől, haláltól való félelemmel foglalkozik.

A hetedik témaegység a Wehrmachtban különösen erős bajtársi érzésről szól, ami a tudatos náci nevelés hatására alakult ki. Képet alkothatunk az egyes ember katonai nevelésének fázisairól a Hitlerjugendbe történt belépéstől a 30-as években a hadseregbe kerülésig. Azt is megtudhatjuk, milyen haszna volt a bajtársiasságnak a háború mindennapjaiban.

A nyolcadik témakör azt vizsgálja, mi motiválta a harcot, miért küzdöttek a német katonák a világháború frontjain, milyen céloktól vezérelve. Vajon a nemzetiszocializmus ideológiájáért, a bolsevizmus ellen, vagy hazaszeretetből? Bemutatja, hogy Hitler és a náci párt a háborút első sorban a bolsevikok és a zsidók ellen hirdette meg, és megismerjük, hogyan tévesztette meg a hivatalos propaganda a katonákat. Azt is megtudjuk, hogyan fejlődött a náci ideológia és hogy hatotta át a hadseregben szolgálókat. A katonák egy, Hitler által ígért új Németország létrehozásáért harcoltak a végsőkig.

A kilencedik fejezet az egyes katona kiábrándultságát, a túlélésért folytatott küzdelmét eleveníti fel. Kiderül mennyire ambivalens érzésekkel viseltettek a fronton szolgálók a Hitler-rezsim és a háború iránt; sokan csak magukért, vagy családjukért küzdöttek. Jól kirajzolódik a fogságba esettek visszaemlékezéseiből a kiábrándultság, a háború elvesztése feletti kétségbeesés. Sokan

úgy érezték, éveket loptak el az életükből, mert a világháború évei elveszett évek voltak.

A tizedik, egyben utolsó nagy témaegység a megjelent visszaemlékezések, levelek bírálatát tartalmazza; továbbá a német katonáról a háborúban és később kialakult kialakult képet elemzi. Mindent összevetve a szerző kijelenti, hogy a német frontkatona

bátran, kötelességtudóan harcolt a háború hadszínterein, megtette a tőle telhetőt.

Talán néhány áttekintő térkép, vázlat, fényképfelvétel színesíthette volna a mondanivalót, hogy az olvasó „képben legyen” a háború eseményeiről.

Balla Tibor